

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	: Бактыбек Исаков
Университет	: Кыргыз-Түрк “Манас” университети
Бөлүм	: Тарых
Бүтүрүү датасы	: 27/06/2005
Жетекчи	: Проф.Др. Илхан ШАХИН

Борбордук Азиянын байыркы элдеринин бири болгон кыргыздардын жашоо тиричилиги, башка түрк элдери сыяктуу эле көчмөн саясий бирикмелерге таянган. Мисалга алсак, кыргыздар он канат, сол канат жана Ичкилик деп аталган үч чон саясий-этникалык бирикмеден турат. Мындай бирикмелерге бөлүнүүнүн себеби саясий, социалдык жана аскердик жагдайга жараша келип чыкканы маалым. Мисалы, булардын арасынан ичкиликтер, сырттан келген бирикме катары каралат. Этникалык бирикмелер өз кезегинде урууларга, уруулар майда уруктарга бөлүнгөн. Бул уруулардын арасынан он канатка кирген чон уруулардын бири саяктар болгон.

Саяк уруусу тууралуу алгачкы жазма маалыматтар XVI- кылымга таандык. Бирок саяк аталышынын этимологиясы жана келип чыгышы тууралуу маалыматтар жокко эсе. XVII-XVIII кылымдарда Тенир Тоодо жашаган саяктардын саны көбөйүп кенири аймактарга жайыла башташкан. Ошол себептен, аталган уруунун негизги бөлүгү Нарында калып, калган бөлүкчөлөрү Жалал-Абад, Талас, Ысык-Көл жана Чүй аймактарына тараган.

Саяк уруусунун коомдук жана саясий уюмдашуусу, калган кыргыз урууларынан эч бир айырмасы болгон эмес. Мисалга алсак, башкаруу системасында алгач “бий” деп аталган башчылар болсо, кийинчирээк алардын ордун “манантар” баскан. Булардын жанында жардамчы катары “аксакалдар” орун алган.

Жалпы кыргыз урууларындай эле, саяктар арасында коомдук түзүлүшүн негизин үй бүлө түзгөн. Ошону менен бирге үй бүлөгө байланышкан терминдер да өтө кеңири колдонулган. Мындан сырткары коомдо “бай” жана үй бүлөдөгү “байбиченин” ролу, маанилүү орунду ээлейт.

Саяк уруусунун экономикалык негизи мал-чарбачылыкка таянган. Башка кыргыз уруулары сыяктуу эле саяктар да мал чарбачылыкты жакшы өздөштүрүшкөн. Мал чарбачылыкка байланышкан жашоо турмуш, барабара маданий өнүгүп өсүүгө жана ошондой эле мал чарбачылыктын аркасынан жер ишпетүүчүлүк да белгилүү бир денгээлге өсүп жетишкен.

Бул урууларга тийишгүү көчмөндүк жашоо шартта жайлоо менен кышгоо арасында откөн турмуш өзунчо мааниге ээ. Саяк уруусунун төрт мезгилге жараша көчүп конуп жашаган тиричилиги, башка кыргыз уруулары сыяктуу эле көптөгөн өзгөчөлүктөргө бай болгон. Бул көчмөндүк жашоого жана доорго жараша, маданий өзгөчөлүктөр өнүп өскөн. Айрыкча, кыргыз маданиятынын бир бөлүгүн түзгөн кийим кече, үйлөнүү үлпөтү жана өлүм ырасымы сыяктуу улуттук каада салттар да коомдо өзгөчө орунду ээлеген.

ÖZ

Hazırlayan : Baktıbek Isakov
Üniversite : Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı
Tezin Niteliği :Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi : 27/06/2005
Danışman : Prof.Dr. İlhan ŞAHİN

Merkezî Asya'nın en eski kavimlerinden birisi Kırgızlardır. Diğer Türk halk ve toplulukları gibi Kırgızlar temelde göçebe gruplardan meydana gelmekteydi. Bu bağlamda, Kırgızları teşkil eden gruplar üç ana gruptu. Bu gruplar, On Kanat, Sol Kanat ve İçkilik adları ile bilinmekteydiler. Gruplara ayrılmada idarî, sosyal ve askerî düşüncelerin daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynakların belirttiğine göre, İçkilikler dışarıdan gelmişlerdi. Her bir gruba bağlı urular ve urulara bağlı uruklar mevcuttu. Bu urulardan birisi de On Kanat'a bağlı Sayaklar idi.

Sayak urusu hakkında ilk tarihî bilgiler, XVI. yüzyıla kadar gitmektedir. Ancak, Sayak adının nereden geldiği hakkında bir bilgiye sahip değiliz. XVII. ve XVIII yüzyıllarda Tanrı Dağları civarında faaliyetlere başlayan Sayaklar, bilahere nüfuslarının artmasıyla geniş bir coğrafyaya dağılmaya başlamışlardır. Bu bakımdan, bahis konusu urunun bazı grupları, asıl bulunduğu Narın bölgesi dışında, Celalabat, Talas, Isık Kөл ve Çüy vadisinde bulunmaktadır.

Sayak urusu gruplarının idaresinde söz sahibi olan kimseler önceleri "Biy" ve daha sonra "Manap" unvanı ile bilinirdi. Uruu yönetiminde yegane sorumlu kimseler bunlardı. Bunun yanında "Aksakal" unvanı ile bilinen kimselerin de yönetimde ağırlıkları vardı. Toplumun genel sosyal yapılanması içinde zengin olarak bilinen "Bay"ların ve erkeğin ilk hanımı olan "Baybiçe"lerin ailede ve toplumda önemli bir yerleri vardı.

Diğer Kırgız urularında olduğu gibi, Sayaklar'da en temel sosyal yapı aile idi. Bu bakımdan aile ile ilgili zengin terimler bulunmaktadır. Sayak urusu, ekonomik faaliyet bakımından genelde hayvancılıkla uğraşmakta idi. Onlar, diğer Kırgız uruları gibi hayvancılık alanında uzmanlaşmışlardı. Bu bakımdan hayvan ve hayvancılık etrafında zengin bir kültür vücut bulmuştur. Bunun yanında yakın dönemlere doğru gelindikçe ziraatçılığın de geliştiği görülmektedir.

Göçebe hayat tarzında yaylak kışlak hareketleri ve bu hareketler çerçevesindeki kültürel hayat önemli idi. Bu sebepten Sayak urusunun en temel hayat tarzının, yaylak- kışlak hayat tarzı olduğu dikkati çekmektedir. Bu sebepten onlarda kıştoo, cazdoo, cayloo ve küzdöö olarak bilinen dört mevsimin yaşandığı canlı bir hayat tarzı vardı. Bu hayat tarzı içinde zengin bir kültürel hayat mevcuttu. Bu bağlamda onlar, genel Kırgız kültürü içinde zengin bir giyim kuşam ile nişanlanma, evlenme ve ölüm âdetlerine sahiptiler.

SUMMARY

Prepared by :Bakyt ISAKOV
University :Kyrgyz-Turkish University “Manas”
Faculty :Institute of Social Sciences
Specialization :History
End date : 27/06/2005
Leader :Prof. Dr. Ilhan SHAHIN

Kyrgyzs are one of the ancient ethnic groups in Central Asia. Basically Kyrgyzs had formed on nomadic tribes like the other Turkic communities. For example, Kyrgyz nation consists of three big ethnical groups. These groups are called On Kanat, Sol Kanat and Ichkilik. In dividing into three groups, administrative, social and military thought were most important. According to the some resources, the other group Ichkiliks came from outside. Each ethnical group has some tribes (*uruu*) and each tribe divides into lots of small lines (*uruk*). One of the tribes is Sayak which belong to On Kanat.

The first information about the Sayaks is based on XVI th century. But, there is no information about the meaning of Sayak’s term. In XVII-XVIII th centuries, population of Sayak tribe which lived in Tanrı Dağları increased and they scattered into many other regions. Today, the main part of this tribe has lived in Naryn and some groups in Calalabat, Talas, Issyk Kul and Çuy regions.

In administration structure of Sayak tribe, at first “*biy*”, then “*manap*” were the biggest position. Only they were responsible for controlling of tribe. Except for *biys* and *manaps*, there was an other political leader called “*aksakal*”.

The social structure of Sayaks is based on family like the other tribes. Also, there are lots of social terms related to the family. Therefore, the common social structure of tribe was always important. On the other hand, “*bay*” standed for rich one and “*baybiçe*” (the oldest lady in family) had an important position in the society.

In terms of economical activity, Sayak tribe had a tight relation with stock raising. They became a specialist in this field. So, among the nation appeared large culture of stock raising. In addition, the agriculture grew up in the last centuries.

The nomad life which founded on mountain pasture and sheltered place and tradition related to that lifestyle also was very important. Therefore, the Sayaks life, based on this movement with occured between mountain pasture and sheltered places. Clothing, wedding and death traditons followed as the continuation of the part.

